

A principi del segle XX es produïen diversos fets que ara ens permeten de parlar dels cent anys de turisme a Mallorca i a les Balears. Tanmateix, res no sorgeix per generació espontània: prèviament, hi hagué uns inicis del *tourisme* –així, en francès, l’anomenava la premsa coetània– a final del XIX.

Els inicis. Rere la petja de l'arxiduc austríac Lluís Salvador, que visitava les Illes a bord del seu iot *Nixe* i que comprà emblemàtiques finques a Mallorca, a final del XIX arribaren a les Balears tot un estol d'aristòcrates europeus atrets per les excel·lències paisatgístiques de l'arxipèlag. La moda del viatge imantà aviat també la burgesia que, a través de clubs excursionistes, grups d'estudis geogràfics o societats recreatives, organitzaren progressivament visites a les Balears. A final de la centúria ja eren uns quants milers els europeus –i també catalans i espanyols– d'alta condició social que rendien visita anualment a les Illes. Normalment arribaven al port de Palma, on s'esperaven els carruatges que els portaven a la fonda. L'endemà començaven un recorregut preestablert que solia durar vuit dies, en què visitaven els llocs més emblemàtics de Mallorca. O bé arribaven a Vila per visitar Eivissa –si bé aquesta illa era una destinació molt menys important–, o a Maó per conèixer Menorca.

Aquest incipient *tourisme* suscitava en la societat illenca un doble sentiment. Per una banda, la majoria social, la gent modesta, refusava la presència d'aquells personatges estrambòtics –sovint vestits amb colors llampants i tocats amb el *salakof* al cap–, dels quals feien befa i que ben sovint eren objecte d'atacs per part de lladres. I, per un altre costat, la *distinció social* –la gent benestant, en terminologia dels diaris de l'època– se sentia orgullosa que tan il·lustres visitants cantessin les excel·lències del paisatge balear quan tornaven a casa, mitjançant conferències, llibres de viatges i exposicions fotogràfiques. Però pocs indígenes veien en aquella moda una oportunitat econòmica. De fet, fins el 1895 alguns empresaris, molt pocs, no comencen a adonar-se

Un segle de turisme a les Balears

El turisme incipient de final del XIX i principi del XX canvià radicalment a partir dels anys 50 i esdevingué durant els 60 la massificació actual.

de la potencialitat de negoci del turisme. En aquell any la fonda de Ca'n Penasso –a la carretera de Sóller, just abans de la pujada del Coll, venint de Palma, que porta a la vall del mateix nom– és el primer negoci que fa un remodelatge absolut per donar “millor serveis als *touristes*” –deia la premsa. No tan sols amplià l'espai –amb més cambres–, sinó que també contractà un cuiner per atendre els visitants, cosa insòlita fins aleshores. Molt poques iniciatives semblants es veieren aquells anys de final de segle. Tanmateix, el nombre creixent de turistes fa que l'exemple de Ca'n Penasso acabi arrelant en pocs anys.

A principi del segle XX creix el nombre d'empresaris illencs que veuen en els viatgers una possibilitat de negoci seriós. L'any 1903 obren les portes, després de dos anys i escaig de feina, el Grand Hotel de Palma. Així, sense més nom. Això demostra la poca quantitat d'establiments

hotelers que hi havia. Continuaven essent fondes, més o menys ben remodelades. El Gran Hotel –avui seu de la Fundació “la Caixa” a Palma–, obra de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, és una joia del modernisme i alhora testimoni i fita de quan el turisme a les Illes pren consistència econòmica. El mateix any s'esdevé un fet cabdal per a la comprensió social del fenomen turístic a les Balears. El mallorquí Bartomeu Amengual publica a Barcelona *La indústria dels forasters*, un dels primers llibres arreu d'Europa sobre les possibilitats econòmiques del turisme. A Mallorca, gràcies a Amengual i alguns altres intel·lectuals i empresaris espavilats, ben aviat es copsà el potencial de la nova indústria. El 1905 Enric Alzamora i Gomà es posà al capdavant d'un grup de visionaris que crearen el Foment del Turisme de Mallorca amb l'objectiu d'ajudar el turista, fer promoció publicitària i ajudar a crear

les bases d'una explotació sistemàtica del fenomen. Val a dir que va ser la primera organització turística de tot l'estat espanyol. La petjada mallorquina en el naixement del turisme com a activitat econòmica no s'aturà aquí: el 1907, el ministre mallorquí Antoni Maura declara el turisme *institució d'utilitat pública*.

Des d'aquell moment el nombre d'establiments va creixent i la importància del turisme atreu la mirada i l'interès de més empresaris que hi inverteixen. És una indústria adreçada a uns visitants de molt alt poder adquisitiu i, per tant, de nombre reduït. Cal no oblidar que aleshores els treballadors no feien vacances, i que si n'haguessin hauria estat igual: els sous no els permetien de fer despeses com ara viatges. El turisme exclusiu, selecte, de principi del XX va creixent fins els anys 30. Llavors la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) i la Segona Guerra Mundial (1939-1945) avorta l'enlairament de la nova indústria.

Els anys 50. Després de la postguerra mundial, el creixement econòmic crea una classe mitjana als països del centre i del nord d'Europa que per primera vegada a la història té capacitat de viatjar per plaer. No és negligible tampoc el fet que el 1956 el Conveni Internacional d'Aviació de París aboleixi les restriccions per a l'aviació no regular (és a dir els volts

xàrter), gràcies a la qual cosa s'amplien immediatament les línies aèries i s'abarateixen els preus dels bitllets. El 1955 la conca mediterrània rebé 19 milions de turistes, 2,5 milions amb destinació a l'estat espanyol, la majoria a la franja mediterrània dels Països Catalans i, encara més concretament, una part considerable cap a les Illes. Les Balears ja sabien què eren els xàrters. El 1951 el govern de la dictadura havia donat permís per al primer vol d'aquestes característiques entre París i Palma, a càrrec del *Club Méditerranée*, que oferien les companyies Aviaco i Spantax. El mateix any s'havia creat el Ministeri d'Informació i Turisme. Naixia el turisme de masses a les Balears. El 1950 havien rebut 90.000 turistes. El 1955, 188.000. El 1960, 400.000.

La nova indústria requeria noves infraestructures. El vetust, romàntic i petit aeròdrom de Son Bonet deixa pas al modern i majestuós aeroport de Son Sant Joan (inaugurat el 1960). Apareixen clubs nàutics, com el de Palma; es construeix el passeig Marítim a la façana de Palma; també el dic de l'Oest perquè hi poguessin atracar vaixells de més càrrega i passatgers; es fan noves carreteres i se n'arreglen de velles... El desenvolupament econòmic gràcies al turisme és un fet, durant la segona meitat dels anys 50. El nivell de vida dels mallorquins i dels balears comença a pujar. Terra d'emigrants, per primera vegada rep immigració. La primera onada arriba als 50 com a mà d'obra per a construir les noves infraestructures. Amb tot, s'ha de fer una precisió: s'importava mà d'obra, però alhora encara hi havia habitants de les Illes que emigraven.

Fruit d'aquest desenvolupament, a final dels anys 50 s'esdevé el salt qualitatiu fonamental. Les Illes canvien la fesomia. En una economia encara molt dependent del camp, hi augmenta progressivament el sector terciari –amb l'enorme creixement de població de Palma, l'abandonament de terrenys agrícoles, etc.– i la construcció. Apareixen nous i grans hotels (*Solimar, Bahía Palace...*) pensats per al turisme de masses i que ja no són simples fondes i pensions remodelades ni, tampoc, els romàntics establiments –relativament petits– a l'estil

Als inicis, el turisme era molt reduït i d'un alt poder adquisitiu. La majoria el refusava

A final dels anys 50, la fesomia canvia: serveis i construcció es mengen terreny a l'agricultura

Economia | Turisme

del Grand Hotel. S'havien posat les bases del boom dels anys 60.

El boom dels 60. La dècada dels 60 del segle XX és la del turisme de masses com a fenomen social i econòmic. L'any 1960 a tot el món s'enregistren 71 milions de ciutadans que fan turisme. El 1973 són més de 200 milions. A les Balears es passa de 400.000 el 1960 a més de 2 milions el 1970, 1,8 dels quals a Mallorca. Els increments anuals de turistes són enormes: entre el 1963 i 1972, del 35%.

El nou turista, com el dels anys 50, és totalment diferent del de principi de segle. No és ric, ni tan sols benestant. És treballador, socioeconòmicament modest, però té feina, té vacances i es pot permetre de viatjar allà on els preus són ridículs, comparats amb els del seu país. Aquest nou turista viatja perquè s'han creat les grans companyies –els *tour-operators*: TUI, Thomson...– que organitzen el paquet complet o forfet: viatge, estada a hotel, menjar i fins i tot excursions.

A les Illes, un nombre creixent d'emprenedors s'aprofiten de l'allau de vi-

Al segle XIX, l'arxiduc d'Àustria Lluís Salvador va fer venir els primers turistes a Mallorca.

A les illes Balears, es passà de 400.000 turistes l'any 1960 a 2 milions el 1970

sitants. Cases particulars que durant els 50 havien allotjat turistes, creixen fins a convertir-se en petits hotels o pensions. Els crèdits barats –del Ministeri d'Informació i Turisme– permeten de finançar la construcció de nous hotels. Segons que explicà en una entrevista l'any 1995 Miquel Mulet –delegat a les Balears del Banc Hipotecari entre principi dels 50 i final dels 70–, la major part de les fortunes hoteleres es creen a partir de crèdits molt blans que cobrien més del 100% de la inversió. A més, en el turisme s'hi inverteixen també els diners fruit de l'estraperlo i el contraban de postguerra. Els grans guanys per als hotels permeten que es multipliquin els establiments. I es necessitava més mà d'obra per a construir-los i per fer-hi feina. Entre el 1960 i el 1967 es creen uns 100.000 nous llocs de feina a les Illes, el 90% dels quals als serveis i a la construcció, ambdós sectors bàsicament relacionats amb el turisme.

La construcció d'hotels es una bogeria. En sorgeixen pertot. És el naixement de la creu del turisme: la *balearització* o construcció sobre l'arena de la platja, enmig de la muntanya... Pertot arreu. Els hotels neixen com bolets, cada any més, per a encabir el creixent flux de turistes que arribaven a les Illes cercant sol i platja. El territori sofreix com mai, però en el futur encara sofrirà més. També és l'època del canvi social motivat per la immigració, molt més nombrosa que a la dècada anterior, i la castellanització consegüent; i també del canvi de costums: els nadius més joves s'adonen que les *sueques* –per extensió, hom anomena així totes les estrangeres rosses– tenen costums sexuals més relaxats que no les illenques i una multitud de joves –que s'anomenaven *picadors*– descobreixen la mel del sexe amb les estrangeres, esquitxat de ritmes musicals estripadors –pop, rock...– i banyat amb força alcohol.

Amb la crisi del 1974 el turisme a les Balears baixa relativament, però el model de desenvolupament turístic no s'altera. És el mateix que es reprendrà amb força als 80, als 90 i fins ara que es compleixen els cent anys de l'inici del turisme.

Miquel Payeras

S'acaba el mes de vacances per excel·lència i a la capital europea del model de sol i platja es miren les estadístiques amb una certa prudència. Els comptes indiquen que l'ocupació hotelera ha disminuït de set punts respecte a l'any passat, però des de la totpoderosa patronal Hosbec relativitzen aquestes xifres. En època de crisi, apunta el president, Antoni Mayor, era previsible que no es repetiren els percentatges de 94,9% d'ocupació de l'estiu anterior. No passa res, doncs, a Benidorm. Una crisi passatgera –sembla que és la sensació generalitzada– no pot fer trontollar una ciutat que es vanta de constituir un model únic a Europa, el mateix que va encimbellar Julio Iglesias als altars de la cançó melòdica i va engendrar un nou model de turisme que va fer de la ciutat allò que el Seat 600 va ser a les famílies de l'estat espanyol. El fàl·lic horitzó que resguarda les platges de Ponent i de Llevant és massa sòlid per a sucumbir a la crisi financera.

I tant. Al cap i a la fi, Benidorm existeix com a destinació turística des de fa més de cent anys. Aleshores, la capital de la Marina Baixa era, sobretot, lloc de pelegrinatge dels industrials i dels treballadors d'Alcoi –en aquell temps, una de les ciutats més pròsperes del País Valencià– que es van construir els primers xalets allà on